

Notícies · News

Poètiques de la Oralidad. 131
Ana Rosa GÓMEZ MUTIO

Mirades interdisciplinàries sobre la llegenda i el mite 134
Sílvia VEÀ VILA

XVI Trobada del Grup d'Estudis Etnopoètics 135
Àngel VERGÉS I GIFRA

Homenatge a Josep Massot i Muntaner amb motiu del seu 80è aniversari. . 137
Caterina VALRIU LLINÀS

TERCER CONGRESO INTERNACIONAL «POÉTICAS DE LA ORALIDAD». 8-12 de noviembre de 2021

Poéticas de la Oralidad

Ana Rosa GÓMEZ MUTIO

Universidad Nacional Autónoma de México

El Tercer Congreso Internacional «Poéticas de la Oralidad», organizado por el Laboratorio Nacional de Materiales Orales (LANMO), se celebró en noviembre de 2021 en homenaje a Luis Díaz Viana. Reunió a los miembros de la Red Iberoamericana de Estudios sobre Materiales Orales (RIEMO), un conglomerado de 28 grupos de investigación y 193 miembros internacionales.

Tras la inauguración, se leyó un emotivo texto *in memoriam* de Alfredo López Austin. Para abrir los trabajos en homenaje a Luis Díaz Viana, se destacaron sus aportaciones académicas y propuestas teóricas, esenciales para el trabajo interdisciplinario y crítico que se realiza en el LANMO y en la RIEMO. Su conferencia magistral, «El patrimonio oral: teoría y ética de la práctica etnográfica», versó sobre las supuestas diferencias entre la antropología y la etnografía. En ella cuestionó si puede hacerse una división entre las mismas o si, más bien, deben converger en las pesquisas que abordan; además de señalar que el investigador y su contexto se relacionan y trastocan.

Después, se celebró la primera mesa de presentaciones de grupos de la RIEMO con el objeto de que se conocieran el trabajo y las metodologías que desarrolla cada grupo en las etapas de documentación, procesamiento, almacenamiento y análisis de materiales orales. Se presentó el Arxiu de Folklore, que dio cuenta del trabajo y de las publicaciones realizados con los documentos gráficos, sonoros y audiovisuales procedentes del folklore de la zona de Cataluña. El Núcleo de Pesquisa em Literatura Maranhense (NUPLIM) habló sobre su trabajo en comunidades escolares y sobre el estudio de la literatura local reflejado en eventos, publicaciones y trabajos comunitarios. El Instituto de Formación e Investigación en Lenguas (INFIL) comentó las investigaciones y recopilaciones que ha realizado en la pampa gringa y los lineamientos éticos que ha seguido. El Laboratorio de Materiales Orales de Santa Fe expuso la forma de trabajar y la importancia de los protocolos que ha implementado en atención a la memoria de las personas que narran información sensible durante las entrevistas. Finalmente, el Núcleo das Tradições Oraís e Patrimônio Imaterial (NUTOPIA) presentó los seminarios y los talleres en los que han reflexionado sobre las tradiciones orales, el patrimonio inmaterial y las políticas de patrimonialización de los saberes tradicionales.

El segundo día, Maria do Perpétuo Socorro Galvão dictó la conferencia magistral «Caminhos do IFNOPAP» donde relató la gigantesca labor de mapear narrativamente la región del Pará (Brasil) desde 1994, en la que se han recopilado 5.300 narraciones, cuyos estudios se han publicado en 23 libros, 90 artículos y un diccionario de mitos.

En la segunda mesa de presentaciones, el grupo *Adujobiri*: etnopoéticas comentó el trabajo horizontal y la dimensión política que sostiene su estructura. Con el apoyo del LANMO, han publicado 16 libros que integran la investigación, la dimensión estética y la labor editorial. Más adelante, se presentó el Laboratorio de Literatura de Tradición Oral (LALTO). Comentaron que integran las labores de

alumnos, docentes e investigadores; los proyectos que lo antecedieron, su relación colaborativa con el LANMO y la publicación del *Manual para la recolección de literatura de tradición oral*. Más adelante, se presentó el Reservorio Universitario de Oficios Tradicionales que ha trabajado con artesanos de la zona tarasca y que ha involucrado a investigadores, alumnos y docentes al realizar fichas de registro de la producción artesanal de la zona y estudios sobre sus cambios sociales, familiares y laborales. Más adelante, se presentó el Laboratorio de Culturas e Impresos Populares Iberoamericanos (LACIPI), un proyecto de estudio y catalogación de impresos populares del siglo XIX y XX interinstitucional e internacional. La mesa cerró con la participación del LANMO. Se destacó que las áreas de audio, vídeo y sistemas se encuentran certificadas por normas internacionales. Se presentaron la infraestructura, los miembros y proyectos, así como las publicaciones editoriales, videográficas, académicas y discográficas.

Dorothe Schubarth dictó una conferencia magistral en la que narró que, a partir de 1970, se relacionó con informantes de Galicia de quienes aprendió nanas, relatos y canciones que integran los cinco volúmenes del cancionero gallego. Narró que, a través del respeto, trabó amistad con los miembros de la comunidad y ganó su confianza, por lo que mantiene relación con ellos hasta hoy.

En la tercera mesa de participantes de la RIEMO, el «Laboratorio de Educación y Mediación Intercultural» (LEMI), que trabaja con comunidades de hablantes de lenguas indígenas en busca de la salvaguarda de su patrimonio lingüístico y cultural, habló de la biblioteca y de los materiales didácticos, la capacitación en línea, las consultorías y el apoyo en producción de audio y vídeo que ofrecen. Más adelante, la Cátedra de Patrimonio Cultural Inmaterial Europeo del IEE dio cuenta de los seminarios y publicaciones que han desarrollado, de la organización de congresos sobre las identidades de Castilla y León, y de la honestidad con la que debe conducirse el trabajo de campo con materiales orales. El grupo Poética Sonora MX comentó las sesiones de escucha activa, los talleres, seminarios y congresos que organizan y el modo en que entrevistan a artistas y gestores culturales. Más adelante, el Programa de Estudio e Pesquisa em Literatura Popular (PEPLP), que se concentra en el registro, la catalogación y el análisis de fichas que permiten vincular las investigaciones con la sociedad y con las comunidades de Bahía (Brasil), señaló que han recopilado cuentos y poemas, y expuso la necesidad de contar con comités éticos específicos para las etapas del trabajo de campo.

Se abrió la última mesa de presentación de grupos de trabajo con la participación de Paisajes Orales de México, que ha aprovechado la experiencia en trabajo de campo de sus miembros para realizar entrevistas en mercados mexicanos. A continuación, se habló del contexto histórico de las narrativas que ha recopilado el Grupo de Investigación del Instituto de Estudios Socio-Históricos Fray Alonso de Zamora de la Universidad Santo Tomás. Se explicó la importancia de la palabra en temas relevantes como los desplazamientos forzados, la etnicidad, los grupos armados y las enfermedades. Después, se presentó el Seminario de Estudios sobre Heavy Metal, en el que se habló acerca de las investigaciones sobre música, horror, performance y producción de música metal desde distintas perspectivas teóricas e institucionales, y la importancia de establecer códigos y protocolos de autocuidado en el trabajo de campo. Luego, se presentó a los miembros del grupo Poéticas Orales e Pensamento Decolonial: Perspectivas Teóricas e Metodológicas, quienes explicaron la importancia que tienen la escucha y la consideración de

que el trabajo de campo se realiza con sujetos, no con objetos de estudio. Se presentaron dos libros que han surgido en colaboración con el LANMO. Más tarde, participaron los miembros del Cuerpo Académico Consolidado de la Universidad de Guanajuato, quienes narraron las experiencias que han recopilado con artesanos y narradores orales y de las publicaciones que han surgido a raíz de ello. Finalmente, el grupo Etnografía, Antropología del Arte, Historia, Etnología charló sobre la etnografía en relación a la recopilación de fenómenos sonoros y sobre las producciones que reúnen la labor con comunidades indígenas. Se enfatizó la importancia de mantener ejercicios críticos de reflexión sobre los conceptos que se utilizan en el trabajo de campo.

El último día se realizó una mesa de diálogo en torno al «Código de ética», que se planteó como instrumento de consulta y participación para los miembros de la RIEMO, quienes lo aprobaron tras discutir inquietudes y propuestas metodológicas sobre las distintas etapas de trabajo con materiales orales.

JORNADA DE LA CÀTEDRA JOSEP ANTON BAIXERAS DE PATRIMONI LITERARI CATALÀ, «MIRADES INTERDISCIPLINÀRIES SOBRE LA LLEGENDA I EL MITE». Tarragona, 13 d'octubre de 2021

Mirades interdisciplinàries sobre la llegenda i el mite

Sílvia VEA VILA

Universitat Rovira i Virgili, Tarragona

La Càtedra Josep Anton Baixeras de Patrimoni Literari Català, del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili (URV), va dedicar la seua vuitena jornada a fer una mirada, des de la perspectiva de diverses disciplines, al món de llegenda i el mite. Aquesta jornada –amb les restriccions de la pandèmia de la covid-19 superades– es va realitzar de manera presencial la tarda-vespre del dia 13 d'octubre del 2021.

Les conferències que s'hi van poder escoltar van ser pronunciades per diferents professors de la Universitat Rovira i Virgili i van ser les que segueixen: Montserrat Duch va tractar l'ús de la mitologia i la simbologia que s'hi relaciona en el període de la Guerra Civil Espanyola amb «Mitologia i simbologia en l'espai públic en la guerra del 1936-1939». Maria Ramon Cubells va dissertar sobre el mite d'Odiseu com a paradigma del subjecte modern representant d'un món il·lustrat, postmític, amb «Ulisses i les sirenes o de la dialèctica entre mite i raó». Emili Samper, amb «Mites i vinyetes: un viatge al món del còmic», va incidir en el tema de la jornada des d'aquesta manifestació artística, i va discórrer sobre personatges –com Thor, Hèrcules, Superman o Wonder Woman– i històries –com, per exemple, el mite de Pandora– representats en còmics. Per acabar, Joana Zaragoza hi va aportar una mirada feminista amb «Empoderades subjugades», amb la qual va dissertar sobre mites femenins de la Grècia clàssica que, constantment subjugats per Zeus –garant del patriarcat–, van perdre qualsevol possibilitat d'empoderament.

Tot seguit, Carme Oriol va fer la presentació del darrer *Quadern de la Càtedra*, dedicat a Palmira Jaquetti, el qual incloïa els textos que Neus Real, Montserrat Palau, Esther Navarro, Josefina Roma i Joan de la Creu Godoy van pronunciar en la Jornada de la Càtedra Baixeras del 2021.

En acabat, es va lliurar la beca Josep Anton Baixeras - Fundació Privada Mútua Catalana a l'estudiant de doctorat Anna Domingo Palau.

La jornada es va cloure amb l'espectacle, «El romanç de les històries naturals», interpretat per Carles Belda. El narrador, cantant i músic va fer una adaptació de *Les històries naturals* de Joan Perucho, presentant un viatge musical des del Maestrat a la Cerdanya, passant per Pradip, Gadesa, Barcelona i Berga per donar a conèixer les vicissituds d'un naturalista liberal capficat a aclarir el misteri d'un vampir carlí.

En resum, una VIII Jornada de la Càtedra Josep Anton Baixeras de Patrimoni Literari Català que encetava una nova temàtica, la de la llegenda i el mite, relacionada amb el patrimoni literari català, i amb una aplaudida cloenda gràcies a l'espectacle dedicat a la coneguda obra de Joan Perucho.

XVI TROBADA DEL GRUP D'ESTUDIS ETNOPOÈTICS «LA REPRESENTACIÓ ETNOPOÈTICA DEL MAL». Girona, 12 i 13 de novembre de 2021

XVI Trobada del Grup d'Estudis Etnopoètics

Àngel VERGÉS I GIFRA

Grup d'Estudis Etnopoètics

La XVI Trobada del Grup d'Estudis Etnopoètics es va celebrar a Girona els dies 12 i 13 de novembre del 2021 en una aula de la Biblioteca de Lletres de la Universitat de Girona i va tenir diverses propostes paral·leles relacionades amb la temàtica de la trobada. La primera d'elles fou un concert d'Aina Palmer, celebrat el dijous 11 de novembre, a les nou del vespre, a l'auditori Josep Viader de la Casa de Cultura de Girona. El concert portava per títol: «Pandemònim: de dimonis a trols, un recorregut musical per la història del mal». Aquest concert va sorprendre els membres del grup per la modernitat, l'originalitat i la contundència de la proposta musical d'aquest grup valencià.

El divendres, 12 de novembre, a les deu del matí, es va iniciar la trobada, dedicada en aquesta ocasió a «La representació etnopoètica del mal», amb dues interessants ponències inaugurals. La primera va anar a càrrec de Xavier Renedo i portava per títol «La representació dels diables en el Viatge al Purgatori de sant Patrici i en altres textos medievals»; la segona ponència inaugural va anar a càrrec de Carla Riera «Bruixes, diables i dracs: imatges llegendàries del mal en la narrativa de Víctor Català». Després de l'esmorzar, gentilesa de la Universitat de Girona, Josefina Roma va presentar una interessant comunicació en la qual les oracions exorcitzadores tenien gran protagonisme: «Ans deslliureu-nos del mal». Tot seguit Vicent M. Garcés continuà el torn de comunicacions amb «Mentre el dimoni dorm. Les figures del mal a les cançons de bressol». Bàrbara Duran va tancar la primera sessió matinal amb la comunicació «El cant com a conjur contra el mal. Transcripció i comentari de variants d'*El comte Arnau* a Mallorca». Després de dinar, Xavier Roviró i Carme Rubio van presentar «La mola: una representació del mal a Osona», i va continuar Alexandre Bataller amb: «“Més mal que el dragó...”. Una visió etnopoètica sobre serps i dracs valencians». Gràcies a la tecnologia es va poder veure en vídeo la comunicació de Tomàs Vibot, que va oferir un interessant cas de bruixeria: «De parricida a fetillera: la base històrica de na Joana de Peguera». Va tancar les comunicacions de la tarda Amparo Rico amb una comunicació molt interessant del mal en el marc del romancer: «Quan el dimoni viu a ta casa. El romanç de “La mala suegra”». Després de la pausa, els membres de la trobada van poder fullejar i adquirir els llibres de temàtica folklòrica que la Connexió Papyrus de Celrà havia posat a la seva disposició al vestíbul de la Universitat de Girona i que es van vendre a un preu simbòlic. Els diners de la venda es van destinar a una sessió de contes que Roser Ros va fer a la biblioteca de Celrà la tardor del 2022.

Tot seguit foren presentats diversos materials bibliogràfics. Xavier Roviró, Carme Rubio i Emili Samper van presentar *Miscel·lània etnopoètica*, publicada pel Grup d'Estudis Etnopoètics, volum que és un exemple de la rica activitat dels membres del grup ja que, malgrat que el mal pandèmic va provocar l'anul·lació de la trobada del grup l'any 2020, els membres del GEE van decidir en assemblea continuar amb l'edició del volum anual. Tot seguit, Carme Oriol va fer esment de les activitats i publicacions relacionades amb l'any dedicat a Palmira Jaquetti, i del

llibre *A History of Catalan Folk Literature*. Emili Samper s'hi afegí per ressenyar el darrer número de la revista *Estudis de Literatura Oral Popular*, publicat per la Universitat Rovira i Virgili. Samper presentà, també, el volum *La llegenda*. Tot seguit, Bàrbara Duran presentà: *Deixem lo dol. Goigs i músiques de Pasqua al tercer mil·lenni* i *Les cantadores de Maria de la Salut*. Joana M. Serra presentà *La cuina del Tradicionari. Un recorregut pel calendari gastronòmic de Mallorca* i el *Calendari folklòric de Mallorca. Volum Tardor*. Per acabar, Joan Borja presentà tres llibres: *Sant Vicent Ferrer en l'imaginari popular valencià*, *Enric Valor, memòries* i *Valor, Maria!*

Després de la presentació dels materials bibliogràfics, la trobada va seguir al local del Foment de Girona on va tenir lloc un nou concert d'Aina Palmer, en aquest cas dedicat a «Música i folklore, concert interactiu». Per al concert, els membres del Grup d'Estudis Etnopoètics que eren en aquesta trobada van escriure una definició del que representava el mal per a cadascun d'ells. Aquestes definicions van ser llegides per la cantant del grup, Aina Monferrer, en el marc del concert. El grup valencià va repartir un fullet explicatiu molt interessant dels concerts: «El mal i el folklore valencià, reflexions amb la música d'Aina Palmer». El grup va interpretar deu peces musicals: «Mareta», «Matidelta», «Chimo Bravo», «La Pastora», «Sega 2», «Fusilao», «Sandvitxtroo», «Cant de Batre», «Joventut Alcaloide» i «Aixarquia».

El dissabte, 13 de novembre, va començar amb la comunicació de M. Magdalena Gelabert sobre «Les dones i el mal a l'*Aplec de Rondalles Mallorquines* d'Antoni M. Alcover». Va continuar Caterina Valriu amb «Personatges malvats en el llegendari del Corpus Penya-Arxiduc: una aproximació». Ronald Puppo va presentar «A la recerca del mal en el poema *El mal caçador* de Joan Maragall» i Joan Borja «La representació del mal en les *Rondalles valencianes* d'Enric Valor». Finalment, es van presentar dues comunicacions que van mostrar diverses formes singulars del mal. Àngel Vergés va presentar «*El mal el té la CUP: Folklore on line* abans del *pas al costat* d'Artur Mas» i Emili Samper, per la seva banda: «La metàfora del zombi com a expressió del pànic a les epidèmies». Tot seguit, es va fer una pausa per esmorzar per continuar amb l'assemblea anual del Grup d'Estudis Etnopoètics. En aquesta assemblea es va decidir celebrar la trobada següent a Menorca, a la ciutat de Maó, els dies 4 i 5 de novembre del 2022. Es va triar el tema del cançoner, ja que enguany se celebra el centenari de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Després de dinar, el periodista i escriptor Gerard Bagué va conduir una visita guiada per la «Girona pecadora», pel Barri Vell de la capital gironina, acte que va cloure la XVI Trobada del Grup d'Estudis Etnopoètics. A banda de les universitats habituals que col·laboren anualment en la trobada (Universitat d'Alacant, Universitat de les Illes Balears i Universitat Rovira i Virgili), cal destacar les aportacions de diverses entitats i institucions que van fer possible l'èxit d'aquesta trobada gironina: l'Institut d'Estudis Gironins, la Universitat de Girona amb la Càtedra de Patrimoni Literari Marià Àngels Anglada - Carles Fages de Climent i la Càtedra Ferrater Mora, la Casa de Cultura de la Diputació de Girona, el Foment de Girona i l'associació Connexió Papyrus.

ACTE D'HOMENATGE A JOSEP MASSOT I MUNTANER AMB MOTIU DEL SEU 80È ANIVERSARI. Institut d'Estudis Catalans, 13 de desembre de 2021

Homenatge a Josep Massot i Muntaner amb motiu del seu 80è aniversari

Caterina VALRIU LLINÀS

Universitat de les Illes Balears, Palma

El 13 de desembre del 2021 es va celebrar, a la Sala Prat de la Riba de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), un acte d'homenatge a Josep Massot i Muntaner, organitzat conjuntament per la Institució de les Lletres Catalanes i l'Institut d'Estudis Catalans. El 3 de novembre proppassat Josep Massot (Palma, 1941) va complir vuitanta anys, i el món de la cultura li volia retre homenatge. Dissortadament, el 24 d'abril del 2022 —just quatre mesos després—, el pare Massot moria a Montserrat i ens deixava orfes de la seva saviesa i bonhomia. Ens queda, això sí, el llegat d'una obra immensa i el record d'un mestre generós, abnegat i cordial.

L'acte d'homenatge es va iniciar amb un parlament de la presidenta de l'IEC, la lingüista Teresa Cabré. Seguidament, varen prendre la paraula la senyora Izaskun Arretxe, com a directora de la Institució de les Lletres Catalanes, i el pare Manel Gasch, abat de Montserrat. En el seu parlament, Cabré va destacar el paper cabdal de Josep Massot en la cultura catalana dels últims seixanta anys des de diverses facetes. Precisà que l'acte era, alhora, un reconeixement i una festa a un dels *homenots* de la cultura catalana. Per la seva banda, Arretxe va fer notar que no només se celebraven els vuitanta anys de vida de Josep Massot, sinó els cinquanta de la seva ordenació sacerdotal i també el mig segle al capdavant de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, una editorial de referència arreu del país i una de les més antigues d'Europa. Tota una vida, doncs, dedicada a l'estudi i el treball, la difusió i la consolidació de la nostra cultura. Massot —digué— destaca per la seva constància, l'ampli ventall d'interessos culturals i per una extraordinària capacitat de treball. Des d'una altra perspectiva, l'abat Gasch es va referir a Josep Massot com a monjo benedictí al servei del país i la cultura. La seva contribució al patrimoni cultural és una aportació a la comunitat feta des de la humilitat. I això, el treball valuós i incansable, s'insereix en la regla de sant Benet, que postula la dimensió espiritual de la feina com a peça clau de la vida monàstica. Una altra personalitat que es va afegir a l'homenatge va ser la consellera de Cultura de la Generalitat de Catalunya, la senyora Natàlia Garriga, que va participar-hi mitjançant un enregistrament. Garriga també va agrair la tasca de Massot i va destacar que és un referent tant en el camp de la recerca com en el de l'edició. La primera part de l'homenatge es va cloure amb una síntesi de Teresa Cabré, que remarcà el seu servei a la catalanitat des de la lleialtat i el seu caràcter de treballador infatigable.

La segona part de l'homenatge va tenir un caràcter menys institucional, més personal. Va ser una conversa entre Margalida Tomàs, historiadora de la literatura, i el mateix Josep Massot, en un to distès i de companyonia. Es passà, després, a una taula rodona, moderada per Lluïsa Julià. Hi participaren la folklorista i catedràtica de la Universitat Rovira i Virgili Carme Oriol; el professor de la Universitat de Vic i editor Manuel Llanas; la investigadora i professora de la Universitat de València Carme Gregori; Joan Martí, membre de la Secció Filològica de l'IEC, i Ramon Pinyol, president de la Secció Històrico-Arqueològica de l'IEC. Cada un dels partici-

pants es referiren a una o altra faceta professional de Josep Massot: filòleg, editor, historiador, folklorista, etc. i en lloaren l'excel·lència. A continuació, la cantant mallorquina Maria del Mar Bonet i el músic valencià Borja Penalba interpretaren algunes cançons del seu repertori, entre les quals destacaren les d'arrel popular. Ens consta que Josep Massot era un gran admirador de Maria del Mar Bonet com a cantant i de la seva tasca de recuperació de melodies tradicionals.

Ja a la part final de l'homenatge, es va reprendre el to més institucional amb el parlament de la senyora Laura Borràs, presidenta del Parlament de Catalunya i filòloga de formació. Com ja havien fet els altres participants, Borràs lloà la figura de Josep Massot, destacà els diversos caires de la seva dedicació a la cultura, el mesurament vers les noves generacions i el rigor en totes les tasques que desenvolupava. Manifestà la seva admiració i estima per un savi que honora la cultura catalana i la projecta més enllà de les nostres fronteres.

Finalment, l'acte es va tancar amb unes vibrants paraules de l'homenatjat. Josep Massot, content i profundament emocionat, agraià la mostra d'afecte i la valoració de la seva tasca, sostinguda al llarg de sis dècades. Recordà els anys d'universitari —en un període especialment dur de la dictadura franquista, quan la cultura catalana era perseguida des de tots els àmbits—, l'estreta vinculació amb l'IEC, la tasca com a professor a la universitat, l'important paper de l'Abadia de Montserrat en la seva vida personal i professional, els progressos de la cultura catalana al llarg del temps i la coneixença i la col·laboració amb gent que treballa pel país. Manifestà, però, la seva preocupació per la regressió cultural i lingüística en alguns àmbits i pels atacs als nostres drets nacionals i culturals. Massot es mostrà disposat a seguir treballant, incansable, per la cultura i el país. Així es va cloure un acte emotiu i sentit. Poc esperàvem que just li restessin quatre mesos de vida. El 24 d'abril —l'endemà de l'assenyalat dia de Sant Jordi— el pare Massot va morir a Montserrat. La mort de Josep Massot és una pèrdua irreparable, el seu llegat és i serà una peça clau de la catalanitat.